

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра політології і державного управління**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Дека́н факультету суспільних наук
/ Остапець Ю. О. /
« 28 » червня 2024 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЛІТИЦІ**

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	052 Політологія
Освітня програма	Політологія
Статус дисципліни	Вибіркова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Маніпулятивні технології в політиці» для здобувачів вищої освіти галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми «Політологія».

Розробники: Гайданка Є.І., доцент, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні

кафедри політології і державного управління

протокол № 10 від «27» червня 2024 р.

Завідувач кафедри Ключкович А.Ю.

Схвалено науково-методичною комісією *факультету суспільних наук*

протокол № 8 від «27» червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О.О.

© Гайданка Є.І., 2024 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	3-ий	4-ий
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 3,2 аудиторних – 58 самостійної роботи студента – 62	1-ий	1-ий
	Лекції:	
	32	14
	Практичні (семінарські):	
	26	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	62	102

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «**Маніпулятивні технології в політиці**» – ознайомлення студентів із сутністю, технологіями та прийомами маніпуляцій у політиці, політичним популізмом та поширенням популістських ідей у сучасних політичних системах.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) загальних компетентностей:

- знання предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК-01);
- здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) здатність працювати у міжнародному контексті (ЗК-04);
- здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК-05);
- здатність працювати у міжнародному контексті (ЗК-08).

2) спеціальних компетентностей:

- здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки (СК-01);
- здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах (СК-03);
- здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності (СК-04);
- здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування (СК-05);
- здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності (СК-07);
- здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу (СК-08).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Маніпулятивні технології в політиці**» є опанування таких освітніх компонент (ОК) освітньої програми (ОП):

ОК.11	Загальна теорія політики
ОК.12	Політична ідеологія та політична психологія

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми, вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
мати навички професійної комунікації	ПРН-04
вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності	ПРН-05
вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах	ПРН-10
вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування	ПРН-12
вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні	ПРН-13
конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу	ПРН-15
презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань	ПРН-16
вміти визначати національні пріоритети та інтереси України, з урахуванням безпекової складової в умовах викликів, ризиків і загроз, у тому числі зовнішніх	ПРН-19
виконувати політико-проектувальні та організаційні функції, будувати стратегію виборчої кампанії, управляти партійною діяльністю, формувати імідж політичних суб'єктів	ПРН-21

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Маніпулятивні технології в політиці»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
мати навички професійної комунікації з учасниками електоральних процесів, політтехнологами та іміджмейкерами	ПРН-04
вміти використовувати дані соціальних мереж, Інтернет-платформи та дані виборчих кампаній у професійній діяльності	ПРН-05
вміти описувати, пояснювати й оцінювати технології маніпулювання суспільною думкою у соціально-культурних та ідеологічних контекстах	ПРН-10
вміти аналізувати взаємодію між електоратом і політиками-популістами у період сталого розвитку чи глибоких політичних криз	ПРН-12
вміти аналізувати публічну політику кризь призму загальнонаціональних, регіональних, місцевих та європейських виборів у країнах Центральної Європи	ПРН-13
конструювати політичний імідж політика-популіста та розробляти ефективну передвиборчу програму із застосуванням засобів аналізу громадської думки	ПРН-15
проводити прес-релізи чи конференції із презентацією політичних програм окремих політиків, здійснювати ефективні зв'язки із громадськістю	ПРН-16
вміти визначати національні пріоритети та інтереси України в умовах загроз російської пропаганди	ПРН-19
формувати стратегію виборчої кампанії окремих політиків та формувати	ПРН-21

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- виконання аналітичних завдань.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, письмове тестування.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
10	5	5	10	20		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
10	10	10	15	15		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	30	5	30
Аналітичне завдання	1	20	1	20
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від

обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних особливостей та закономірностей політичного маніпулювання в Україні та країнах Центрально-Східної Європи. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до *«Положення про порядок та методичку проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Тема 1. Маніпуляції у політичній практиці.

Поняття маніпуляції в політиці. Маніпуляція як психологічний і політичний засоби впливу. Прихований (суб'єктивний) зміст політичної маніпуляції. Внутрішні причини політичних маніпуляцій. Суспільні передумови політичних маніпуляцій. Кризові явища у суспільстві та політиці як передумови маніпуляцій у політиці. Постсоціалізм та маніпулювання на постсоціалістичному просторі. Маніпуляції з демократією. Маніпуляції є євроскептицизмом.

Тема 2. Поняття та типи маніпуляційних схем.

Маніпулятивна схема у сучасній політиці. Активний маніпулятор у політиці. Пасивний маніпулятор у політиці. Конкуруючий маніпулятор. Байдужий (аполітичний) маніпулятор. Політичне програмування електорату. Система засобів маніпуляції свідомістю. Мовні, немовні, активні та пасивні засоби маніпуляції свідомістю.

Тема 3. Маніпулювання масовою свідомістю.

У мови та масштаби маніпулювання масовою свідомістю. Міфотворчість у політиці. Приклади політичних міфів. Формування правильної «картини світу» у масовій свідомості. Крайні праві ідеології як засіб політичної маніпуляції. Інформаційна війна та технології ведення інформаційної війни. Політичний вплив та маніпулювання через традиційні та Інтернет-ресурси. Політичні чутки та політичні провокації у системі маніпулювання масовою свідомістю.

Тема 4. Політичне маніпулювання.

Сучасний зміст політичної маніпуляції. Соціально-політичний міф як основа політичного маніпулювання. Структура соціально-політичного міфу. Політичний потенціал політичної міфотворчості. Приклади політичних міфів у посткомуністичну епоху: «новий капіталізм», «світле демократичне майбутнє», американізація пострадянської політики. Засоби політичного маніпулювання через інформаційно-публічні ресурси: прес-конференції політиків, презентація партійних програм, передвиборча агітація, засоби радіо та телебачення, Інтернет-мережі, поширення чуток (фейків) у соціальних мережах.

Тема 5. Технології політичного маніпулювання масовою свідомістю.

Розмаїття технологій політичного маніпулювання через мультимедійні засоби. Авторитет політика. Голодовка. Буденна (сусідська) розповідь. «Правозахисники та злодії». Емоційні потрясіння та емоційний резонанс. Недоречна похвала. Ефект бумеранга у політиці. Інформаційна блокада. Ефект ореолу політика. Ефект присутності у повсякденному житті. Ефект політичних медіаторів. .

Модуль 2

Тема 1. Популізм як сучасна форма політичних маніпуляцій.

Поняття та політична природа популізму. Популізм як ідеологія. Популізм як політичний дискурс. Популізм як політична стратегія. Популізм як глобальне явище. Структурний, інституційний та когнітивний підходи до визначення популізму. Історичні витoki популізму. Конференція у Лондонській школі 1967 р. Визначення популізму як маніпуляції Іонеску та Гелнером. Еволюція ідей популізму у 1970-их – 1980-их рр. Співвідношення між структурною модернізацією та марксизмом. «Неопопулізм» 1990-их рр. Розквіт популізму протягом 2000-их рр.

Тема 2. Історичні кейси популізму.

Універсальність популізму протягом виборчих кампаній. Американська модель популізму. Айрманн та Чавес про популізм на президентських виборах в США. Популісти Дональд Трамп та Берні Сандерс і їхні популістські акції в американській політиці. Європейська модель популізму. Праворадикальний та ліворадикальний партійний популізм в Європі. Brexit як вищий політичний прояв популізму та політичних маніпуляцій. Ісламофобія та ксенофобія в сучасній Європі. Антиамериканізм та антиєвропеїзм у сучасному світі. Політичний портрет лідерів-популістів: Трамп, Ердоган, Орбан, Качинський, Зеленський тощо.

Тема 3. Популізм та демократія.

Суперечність популізму та демократії. Складність функціонування прямої демократії у сучасних політичних системах. Суперечність народного суверенітету. Небезпеки ліберальної демократії: маніпулювання на виборах, проблема узурпації влади політиками та неоднозначність захисту прав меншин. Близькість популізму та демократії. Судова влада та вільні ЗМІ як основні «жертви» популізму (приклади Італії, Угорщини, Венесуели, Еквадору). Критика демократичних Урядів та «теорії змови» (приклад Syriza у Греції, «європейські терористи» у Німеччині, QAnon та Піццагейт у США тощо). Позитивний та негативний вплив популізму на демократію.

Тема 4. Популізм у країнах Центральної та Східної Європи.

Постсоціалізм та посткомунізм. Транзитивність посткомуністичних суспільств. Поляризація посткомуністичних суспільств. Соціально-економічні фактори виникнення популізму. Суспільне невдоволення як стимул до популізму. Слабкість постсоціалістичних інститутів демократії. Політики-популісти у Центральній та Східній Європі. Партії-популісти: правий і лівий партійний популізм. Польська модель консерватизму та популізму. Румунська модель популізму. Угорський популізм. Утопізм та популізм пострадянських диктаторів (Лукашенко, Путін, Назарбаєв, Бердимухамедов тощо).

Тема 5. Розвиток популізму в Україні.

Складність посткомуністичних реформ в Україні. Соціально-економічні проблеми 1990-их рр. «Російський фактор» у незалежній Україні. Ностальгія за комуністичним минулим і «комуністичний популізм». Партійна діяльність комуністів у незалежній Україні. Труднощі євроатлантичної інтеграції України. Євроскептики, проросійські сили та єврооптимісти в українському суспільстві. Партійний популізм в сучасній Україні. Правий популізм «Свободи». Ознаки популізму у провідних політиків незалежної України: Віктор Ющенко, Петро Симоненко, Віктор Янукович, Юлія Тимошенко, Петро Порошенко. Політичний популізм «зелених». Партійна діяльність «Слуги народу». Володимир Зеленський як президент-популіст. Діяльність В.Зеленського в умовах російсько-української війни.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Маніпуляції у політичній практиці	10	2	2			6
Тема 2. Поняття та типи маніпуляційних схем	12	4	2			6
Тема 3. Маніпулювання масовою свідомістю	10	2	2			6
Тема 4. Політичне маніпулювання	12	4	2			6
Тема 5. Технології політичного маніпулювання масовою свідомістю	14	4	4			6
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	58	16	12			30
Модуль 2						
Тема 1. Популізм як сучасна форма політичних маніпуляцій	10	2	2			6
Тема 2. Історичні кейси популізму	10	2	2			6
Тема 3. Популізм та демократія	8	4	2			4
Тема 4. Популізм у країнах Центральної та Східної Європи	16	4	4			8
Тема 5. Розвиток популізму в Україні	16	4	4			8
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	62	14	14			32
Разом за семестр	120	32	26	-	-	62

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Маніпуляції у політичній практиці	12	2				10
Тема 2. Поняття та типи маніпуляційних схем	12	2				10
Тема 3. Маніпулювання масовою свідомістю	12	2				10
Тема 4. Політичне маніпулювання	12	2				10
Тема 5. Технології політичного маніпулювання масовою свідомістю	12		2			10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	60	8	2			50
Модуль 2						
Тема 1. Популізм як сучасна форма політичних маніпуляцій	12	2				10
Тема 2. Історичні кейси популізму	12		2			10
Тема 3. Популізм та демократія	12	2				10
Тема 4. Популізм у країнах Центральної та Східної Європи	12	2				10
Тема 5. Розвиток популізму в Україні	12					12
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	60	6	2			52
Разом за семестр	120	14	4	-	-	102

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Маніпуляції у політичній практиці	2	-
2	Поняття та типи маніпуляційних схем	2	-
3	Маніпулювання масовою свідомістю	2	-
4	Політичне маніпулювання	2	-
5	Технології політичного маніпулювання масовою свідомістю	4	2
6	Популізм як сучасна форма політичних маніпуляцій	2	-
7	Історичні кейси популізму	2	2
8	Популізм та демократія	2	-
9	Популізм у країнах Центральної та Східної Європи	4	-
10	Розвиток популізму в Україні	4	-
Разом		26	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Маніпуляції у політичній практиці	6	10
2	Поняття та типи маніпуляційних схем	6	10
3	Маніпулювання масовою свідомістю	6	10
4	Політичне маніпулювання	6	10
5	Технології політичного маніпулювання масовою свідомістю	6	10
6	Популізм як сучасна форма політичних маніпуляцій	6	10
7	Історичні кейси популізму	6	10
8	Популізм та демократія	4	10
9	Популізм у країнах Центральної та Східної Європи	8	10
10	Розвиток популізму в Україні	8	12
Разом		62	102

6.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальна робота студента з предмету «Маніпулятивні технології в політиці» включає виконання аналітичних завдань з актуальної проблематики еволюції популізму в Європі та Україні; визначення технологій політичного маніпулювання у ході електоральних процесів у країнах Центральної та Східної Європи.

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

- Була С., Свідерська О. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. *Politicus*. 2020. Вип. 4. С. 21–25.
- Гайданка Є.І. «Твердий» і «м'який» партійний євроскептицизм у сучасній Польщі. *Грані*. 2022. 25(6). С. 80–84.
- Ганжуров Ю. Політична реклама чи політична пропаганда? *Віче*. 2016. № 9. С. 16-18.
- Денисенко В., Вишневецький Ю. Політики не брешуть. 10 законів взаємодії політиків і виборців. К.: Наш формат, 2020. 296 с.

5. Климанська Л. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні». Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. 332 с.
6. Костелюк М.М. Маніпуляційні технології в політичних процесах: термінологічний інструментарій. *Грані*. 2018. 21(5). С. 123–132.
7. Кочубей Л. Виборчі технології: політологічний аналіз (на прикладі виборів допарламенту сучасної України) : монографія. К.: Вид-во «Юридична думка», 2016. 280 с.
8. Лещенко С. Межигірський синдром. Діагноз владі Віктора Януковича. К.: Брайт Стар Паблішинг, 2014. 248 с.
9. Мазьняк Р.О. Політичне маніпулювання: теоретико-методологічний аналіз поняття. *Politicus*. 2021. Вип. 5. С. 48–52.
10. Мацієвський Ю. Витоки популізму у Центрально-Східній Європі. *Ідеологія і політика*. 2017. № 2(8). С. 15–37.

Допоміжна література

1. Заславська О.О., Посвістак О.А., Налімова В.В. *Вісник КПП. Серія: Політологія. Соціологія. Право*. 2022. № 1(53). С. 65–72.
2. Калюжна Ю.І. Популізм як політико-культурний феномен сучасної світової політики. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 2(14). С. 80–87.
3. Ключник Р.М., Невесела К.О. Популізм як сучасний політико-економічний феномен. *Академічний огляд*. 2020. № 2(53). С. 5–15.
4. Круглашов А.А. Політичне маніпулювання у президентських виборчих кампаніях в Україні (2004, 2010 рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2012. Вип. 5. С. 281–294.
5. Литвин В. Популістські партії у структурі модерних партійних систем країн Центральної Європи: порівняльний аналіз. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2012. № 2. С. 69–77.
6. Лісничук О. Популізм в Україні: теоретичні засади і проблеми вивчення феномену. *Наукові записки*. 2015. Вип. 4(78). С. 63–73.
7. Мартинов А.Ю. Популістські партії у країнах-членах Європейського Союзу: ідеологічний профіль та діяльність на початку XXI ст. *Проблеми всесвітньої історії*. 2017. № 2 (4). С. 100–109.
8. Момот В.Є. Вплив культурних розмірностей та суспільних цінностей на використання принципів менеджменту. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2020. № 1 (28). С. 113–126.
9. Новакова О.В. Тренд популізму у сучасному політичному процесі. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Політологія. 2017. №1. С. 137–145.
10. Тарнавський О.Р. Проблемні аспекти й перспективи розвитку сучасних типологій євроскептицизму. *Вісник КПП. Серія: Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 3–4. С. 34–39.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. <http://www.bti-project.org/index/> // Transformation Index BTI.
2. <https://freedomhouse.org/> // Freedom House.